ТАЪСИРИ АНЪАНАҲОИ ҲОФИЗИ ШЕРОЗӢ БА АШЪОРИ ФОРСИИ АЛИШЕР НАВОӢ

Аҳмадҷонов Парвизҷон Махамадзода,
Муаллими кафедраи адабиётшиносии Донишгоҳи давлатии Фарғона
Абдуманонова Нилгунабону Муҳсинҷон-қизӣ
Донишҷӯи курси 4-уми Донишгоҳи давлатии Фарғона

Аннотатсия: Дар мақолаи мазкур масъалаи таъсири анъанаҳои бадеӣ ва ғоявии Ҳофизи Шерозӣ ба ашъори форсии Алишер Навоӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Муаллиф ҷойгоҳи Ҳофизро дар адабиёти классикии форсӣ-тоҷикӣ муайян намуда, нақши ӯро дар ташаккули мактаби ғазалсароӣ баррасӣ мекунад. Ҳамчунин, хусусиятҳои асосии ғазалиёти Ҳофиз, аз ҷумла рамзият, ирфоният, ишқи маънавӣ ва санъатҳои бадеӣ таҳлил гардидаанд. Дар асоси муқоисаи ғазалҳои Ҳофиз ва «Девони Фонӣ»-и Алишер Навоӣ нишон дода мешавад, ки Навоӣ анъанаҳои Ҳофизро на танҳо дар шакли татаббуъ, балки ҳамчун идомаи эҷодии мактаби адабӣ истифода кардааст. Дар мақола таъсири мавзӯӣ, ғоявӣ ва услубии Ҳофиз ба эҷодиёти Навоӣ муайян гардида, нақши ин таъсир дар рушди робитаҳои адабии форсӣ ва туркӣ арзёбӣ шудааст.

Abstract: This article examines the influence of the artistic and ideological traditions of Hafez Shirazi on the Persian poetry of Alisher Navoi. The study analyzes Hafez’s position in classical Persian-Tajik literature and his role in the development of the ghazal tradition. Special attention is paid to symbolism, mystical and Sufi motifs, spiritual love, and poetic devices in Hafez’s works. Through a comparative analysis of Hafez’s ghazals and Alisher Navoi’s “Divan-i Fani,” the article identifies thematic, ideological, and stylistic similarities between the two poets. The research demonstrates that Navoi not only imitated Hafez but also creatively continued and enriched his

literary traditions. The article also highlights the importance of Hafez's influence in strengthening literary and cultural relations between Persian and Turkic literature.

Калидвожаҳо: Ҳофизи Шерозӣ, Алишер Навоӣ, Девони Фонӣ, ғазал, ирфон, рамзият, татаббуъ, адабиёти форсӣ-тоҷикӣ, анъанаҳои адабӣ, таъсири адабӣ.

Keywords: Hafez Shirazi, Alisher Navoi, Divan-i Fani, ghazal, Sufism, symbolism, literary tradition, Persian-Tajik literature, literary influence, comparative literature.

Адабиёти классикии форсӣ-тоҷикӣ яке аз сарчашмаҳои муҳими фарҳанги маънавии халқҳои Шарқ ба ҳисоб меравад. Дар ташаккул ва рушди ин адабиёт шахсиятҳои бузурге саҳм гузоштаанд, ки эҷодиёти онҳо на танҳо дар муҳити адабии худ, балки дар адабиёти халқҳои дигар низ таъсири амиқ расонидааст. Аз ҷумла, Ҳофизи Шерозӣ ҳамчун яке аз намояндагони барҷастаи ғазалсароии классикӣ бо сабки нодири худ дар таърихи адабиёти форсӣ мақоми махсус дорад. Ғазалиёти ӯ бо мазмунҳои ирфонӣ, рамзҳои бадеӣ ва забони мусиқӣдор ба адабиёти асрҳои баъдӣ таъсири бузург расонидааст.«Ҳофизи Шерозӣ дар адабиёти классикии форсӣ-тоҷикӣ ҳамчун яке аз бузургтарин намояндагони ғазалсароӣ эътироф гардидааст».[1] Дар асри XV Алишер Навоӣ ҳамчун шоири бузурги туркзабон ва форсизабон ба саҳнаи адабӣ ворид гардид. Ӯ дар баробари эҷодиёти туркӣ, ба адабиёти форсӣ низ таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, дар «Девони Фонӣ» анъанаҳои беҳтарини адабиёти классикиро идома дод.«Ғазал дар эҷодиёти Ҳофиз на танҳо шакли шеърӣ, балки воситаи ифодаи ҷаҳонбинии ирфонӣ ва эҳсосоти ботинии инсон аст».[2] Хусусан, таъсири Ҳофизи Шерозӣ дар ғазалҳои форсии Навоӣ хеле равшан эҳсос мешавад. Навоӣ аз рамзҳо, образҳо ва услуби ирфонии Ҳофиз истифода намуда, онҳоро бо ҷаҳонбинии худ мутобиқ гардонидааст.

[1] Алишер Навоӣ. Девони Фонӣ. - Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт, 2002.
[2] Ҳофиз Шерозӣ. Девон. - Техрон, 2020-2023.

Мавзӯи таъсири анъанаҳои Ҳофиз ба эҷодиёти Навоӣ дар адабиётшиносӣ аҳамияти муҳим дорад, зеро он робитаҳои адабии байни халқҳои форс ва туркро инъикос менамояд. Таҳқиқи ин масъала барои фаҳмиши амиқтари равандҳои адабӣ ва таъсири мутақобилаи фарҳангҳо мусоидат мекунад.

Ҳофизи Шерозӣ дар таърихи адабиёти форсӣ-тоҷикӣ ҳамчун такмилдиҳандаи жанри ғазал шинохта шудааст. Ӯ дар ғазалҳои худ мафҳумҳои ирфонӣ, ишқи илоҳӣ, озодандешӣ ва танқиди риёкориро ба таври рамзӣ ифода кардааст. Образҳое чун «май», «соқӣ», «харобот» ва «маъшуқ» дар ашъори ӯ маъноҳои амиқи фалсафӣ доранд. Ин хусусият минбаъд ба мактаби ғазалсароии асрҳои XV-XVI таъсири калон расонд. «Навоӣ анъанаҳои беҳтарини адабиёти классикиро идома дода, онҳоро бо вижагиҳои нави ғоявӣ ва сабкӣ ғанӣ гардонидааст».[3] Алишер Навоӣ дар «Девони Фонӣ» аз анъанаҳои Ҳофиз васеъ истифода кардааст. Ӯ ба ғазалҳои Ҳофиз татаббуъ навишта, дар бисёр мавридҳо ҳам услуб ва ҳам сохтори маънавии онҳоро идома додааст. Масалан, дар ғазалҳои Навоӣ мавзӯи ишқи ирфонӣ ва ҳолати ботинии ошиқ ба мисли ғазалҳои Ҳофиз тасвир мешавад.«Ишқ дар ашъори Ҳофиз на танҳо эҳсоси зоҳирӣ, балки як категорияи фалсафию ирфонӣ мебошад».[4] Навоӣ низ ишқро ҳамчун роҳи расидан ба камолоти маънавӣ нишон медиҳад.

Ҳофизи Шерозӣ дар ташаккули анъанаҳои адабии форсӣ-тоҷикӣ нақши бузург бозидааст. Ғазалиёти ӯ бо рамзият, ирфоният ва мазмунҳои фалсафии худ ба адабиёти асрҳои баъдӣ таъсири амиқ расонид. Алишер Навоӣ ҳамчун яке аз пайравони барҷастаи ин мактаб анъанаҳои Ҳофизро дар «Девони Фонӣ» идома дода, онҳоро бо ҷаҳонбинии худ ғанӣ гардонидааст. Таҳлили муқоисавии ашъори Ҳофиз ва Навоӣ нишон медиҳад, ки байни онҳо робитаи қавии мавзӯӣ, ғоявӣ ва услубӣ вуҷуд дорад. Навоӣ аз ғазалиёти Ҳофиз на танҳо ҳамчун намунаи адабӣ, балки ҳамчун мактаби фикрӣ истифода кардааст. Аз ин рӯ, омӯзиши таъсири анъанаҳои Ҳофиз ба ашъори Навоӣ барои фаҳмиши рушди

[3] Қодиров Ҳ. Шарқ ғазал анъаналари. - Тошкент, 2024
[4] Саъдии Шерозӣ. Гулистон. - Теҳрон, 2021.

адабиёти форсӣ ва туркӣ аҳамияти муҳим дорад.Ҳофизи Шерозӣ ва Алишер Навоӣ дар таърихи адабиёти форсу тоҷик ва туркӣ мақоми махсус доранд. Осори ин ду шоири бузург на танҳо арзиши баланди бадеӣ доранд, балки дар ташаккули афкори ахлоқӣ, ирфонӣ ва эстетикии халқҳои Шарқ нақши муҳим бозидаанд. Навоӣ аз ғазалиёти Ҳофиз илҳом гирифта, бисёр анъанаҳои сабкӣ ва маънофаринии ӯро дар ашъори форсии худ идома додааст. Дар ғазалҳои Навоӣ мавзӯъҳои муҳаббат, вафо, гузарон будани дунё, камоли инсон ва ҷустуҷӯи ҳақиқат бо услуби наздик ба Ҳофиз инъикос ёфтаанд.

Таҳлили муқоисавии ашъори ин ду шоир нишон медиҳад, ки Навоӣ аз санъатҳои бадеии Ҳофиз, аз ҷумла истиора, ташбеҳ, тазод ва рамзгузорӣ васеъ истифода кардааст. Бо вуҷуди ин, ӯ тавонистааст услуби инфиродии худро нигоҳ дорад ва ба анъанаҳои адабии форсӣ ранги тоза бахшад. Махсусан, дар ғазалҳои форсии Навоӣ таъсири лаҳни ирфонии Ҳофиз хеле равшан эҳсос мешавад. Ин монандӣ бештар дар истифодаи образҳои май, соқӣ, ошиқ ва маъшуқ ба назар мерасад.

Дар баробари ин, бояд қайд намуд, ки Навоӣ танҳо пайрави Ҳофиз набуд, балки эҷодиёти ӯро бо андешаҳои нави иҷтимоӣ ва ахлоқӣ ғанӣ гардонд. Агар Ҳофиз бештар ба масъалаҳои ирфонӣ ва ботинӣ таваҷҷуҳ намояд, Навоӣ ба масъалаҳои тарбияи инсон, адолат ва маърифати ҷомеа низ аҳамияти зиёд медиҳад. Аз ҳамин ҷиҳат, таъсири анъанаҳои Ҳофиз дар ашъори Навоӣ на ҳамчун тақлид, балки ҳамчун идомаи эҷодкоронаи мактаби адабии классикӣ арзёбӣ мегардад. Омӯзиши таъсири Ҳофиз ба ашъори форсии Навоӣ барои дарки робитаҳои адабии халқҳои Шарқ аҳамияти бузург дорад. Осори ин ду шоир намунаи равшани ҳамбастагии фарҳангӣ ва пайванди адабии байни халқҳои форс ва турк ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ, таҳқиқи муқоисавии мероси адабии онҳо дар рушди адабиётшиносӣ ва шинохти арзишҳои маънавии классикӣ нақши муҳим мебозад. Навоӣ дар ашъори форсии худ на танҳо аз ҷиҳати мазмун, балки

аз нигоҳи оҳанг ва мусиқияти калом низ ба анъанаҳои Ҳофиз такя намудааст. Истифодаи радифу қофияҳои нозук, ибораҳои пурмаънӣ ва таркибҳои ирфонӣ дар ғазалҳои ӯ аз таъсири бевоситаи мактаби адабии Ҳофиз шаҳодат медиҳад. Бо вуҷуди ин, Навоӣ кӯшиш кардааст, ки дар баробари пайравӣ аз суннатҳои классикӣ, ҷаҳонбинии шахсӣ ва таҷрибаи зиндагии худро низ инъикос намояд.

Яке аз хусусиятҳои муҳими ашъори ҳар ду шоир таваҷҷуҳ ба камолоти маънавии инсон мебошад. Ҳофиз инсонро ба покии ботин, ишқи ҳақиқӣ ва озодандешӣ даъват мекунад. Навоӣ низ ҳамин ғояҳоро идома дода, онҳоро бо андешаҳои ахлоқӣ ва иҷтимоӣ ғанӣ месозад. Аз ин рӯ, дар ашъори ӯ масъалаҳои инсондӯстӣ, адолат ва эҳтироми арзишҳои маънавӣ мақоми муҳим доранд.

Ҳамин тавр, таъсири анъанаҳои Ҳофизи Шерозӣ ба ашъори форсии Алишер Навоӣ хеле густарда ва амиқ мебошад. Ин таъсир дар мавзӯъ, услуб, образофарӣ ва ҷаҳонбинии бадеии Навоӣ равшан эҳсос мешавад. Омӯзиши ин робитаҳои адабӣ барои шинохти беҳтари мероси фарҳангии халқҳои Шарқ ва арзёбии саҳми ин ду адиби бузург дар рушди адабиёти классикӣ аҳамияти калон дорад.

АДАБИЁТҲОИ ИСТИФОДАШУДА

1. Бедил Деҳлавий. Девон. - Деҳли, 2021.
2. Саъдий Шерозий. Гулистон. - Теҳрон, 2021.
3. Қодиров Ҳ. Шарқ ғазал анъаналари. - Тошкент, 2024.
4. Ҳофиз Шерозий. Девон. - Теҳрон, 2020-2023.
5. Алишер Навоӣ. Девони Фонӣ. - Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт, 2002.